

JURAJ JURAJEVIČ:

Dovški Bržot pripoveduje.

2. SMRT IN VOZNIK.

I.

reden je stekla gorenjska železnica, pelje nekoč star voznik, ki je bil doma iz Kranja in se je pisal za Velkavrha, s parom konj težko natovorjen voz iz Ljubljane na Jesenice. Št. Vid, Medvode, na levi Škofjo Loko, na desni Mavčiče ima že za seboj, zdaj vozi proti Kranju, kjer meni prenočiti. Vsakdo se rad ustavi tam, kjer mu je tekla zibelka. Zmračilo se je že, kar pa starega voznika ni motilo. V dobri uri in pol že dospe z vozom v mesto, potlej bo pa pri kozarcu žlahtnega bizeljčana v gostilnici 'Na gričku pri Tičku' brez skrbi užival blagodat odpočitka po trudapolnem dnevu. Kar se mu sredi pota nenadoma pridruži visoka, bela žena, da sam ni vedel, od kod se je vzela in ga ustavi: »Ali smem sesti na voz? Tudi jaz grem v Kranj.«

Staremu vozniku Velkavrhu se zdi neznanka silno čudna. Rad je ne bi jemal na voz, zato udari po konjih in ji nič ne odgovori, toda težki voz obstane sredi ceste kakor pribit, konji se ne zganejo. In visoka bela žena ga zaprosi: »Daj, pelji me vsaj nekaj časa proti Kranju; konji ne bodo nič težje vozili ko doslej, ako še jaz prisedem.«

»Kaj praviš?« vpraša zdaj nerodno stari voznik čudno neznanko, kakor da bi je prej še ne bil slišal in zakašlja brez prave potrebe.

»I no, če bi se šla lahko peljat, če smem prisesti; lahka sem, same kosti so me, ne bo teže.«

»Ta je suha ko smrt, teže res ne bo, naj pa prisedel!« si misli voznik in reče: »No, pa prisedi!« Visoka, bela žena sede na voz poleg starega voznika. »Djó!« požene zdaj ta, konji potegnejo, voz zdrdrda dalje po beli cesti.

Konji zdaj res niso težje peljali ko prej, še čutili niso, da je prisedla nenavadna žena k vozniku na voz. Temu se ta čudi, zato pripomni: »Žena, velika si, a teže pa res nimaš nobene; prav nič se ne pozna, da sem še tebe vzel na voz.«

»Jaz sem samo duh brez telesa in brez vsake teže,« odgovori neznanka.

»Kako to?« se začudi stari voznik.

»Kaj me ne poznaš?«

Stari voznik odkima, potlej pa vpraša: »Kdo pa si?«

Visoka bela žena mu pove, kdo je: »Božja dekla sem, ime mi je Smrt.«

Stari Velkavrh je imel trdne živce ko bakrena žica in ni ga bilo nikoli strah, pa se je le naglo prekrizal in presedel, ko je zvedel, koga vozi. Nato pa je trdo zgrabil za vojke in pognal konje. Rad bi že privozil do hiš in ljudi, pa pot je bila še precej dolga, a težki konji niso radi tekli.

Brez besede se vozita dalje po beli cesti, za nekaj časa pa povzame besedo Smrt in reče: »Velkavrh, kaj ne, da se pelješ na Jesenice?«

»Kako pa to veš?« se čudi stari voznik.

»Saj jaz vse vem, kar se na zemlji godi,« mu odgovori Smrt.

Še se pogovarjata in Smrt reče: »Kaj ne, v Kranju v gostilnici ,Na gričku pri Tičku' misliš prenočiti; ali ni res?«

»To je, da! Mislim, da bi se ondi ustavil in prenočil. Kako, da tudi to veš?«

»Duhovi vse vemo.«

Zdaj privozita do hiš. Stari voznik se nekoliko oddahne. Seve, tudi sedaj mu ni bilo všeč, da se je ta večer vozil v takem spremstvu, pa kaj je hotel! Zdaj mu reče božja dekla Smrt: »Kjer se boš ustavil čez noč v Kranju, tam bo gospodar nocoj umrl.«

»Pa vendar ne! V gostilnici ‚Na gričku pri Tičku‘ je gospodar še hrust, da bi se šel lahko z medvedom metat. Ta prav nič ne misli na smrt.«

»To rada verjamem. Ali od vekomaj mu je že odločeno nocojšnje moje za ljudi tako žalostno in bridko opravilo v tej gostilnici. Pripravi ga na smrt!«

»Kako?«

»Ti že še povem.«

»Kako pa narediš, da bo umrl tak junak?«

»Vidiš, takole: ko se bo pri mizi s prijatelji razgovarjal, dobro jedel in pil, pristopim k njemu. Ti me boš videl, ko bom stala pri njem, drugi me ne bodo opazili. Narahlo ga bom potapljala po rami in gospodar bo rekel: »Meni pa postaja slabo!« Ti pa hitro prigovarjaj: »Po gospoda pošljite, smrt bo!« Gospodar bo ugovarjal: »Ne, ne! Ni treba! Ah, saj mi ni več slabo!« Ti pa le sili in sili. Potlej ga bom sunila v hrbet, dregnila pod rebra: leči bo moral v posteljo. Takrat še bolj prigovarjaj: »Takoj pošljite po gospoda, mudi se, smrt bo; hitro, hitro, da ne bo prepozno.« Če ne bodo hoteli, jih moraš močno siliti.«

Smrt je utihnila, stari voznik pa je vprašal: »Kako bo pa potem?«

»Potem? Boš že videl, kako se bo naprej godilo,« odgovori Smrt. Videlo se je, da nerada še nadalje o tem govori. A stari voznik je bil zdaj radoveden in je še vprašal: »No, kaj bo z njim, z gospodarjem?«

Zastonj se je vozila Smrt, zato je še rekla: »Kaj bo z gospodarjem? Nič hudega ne bo, samo umrl bo.«

Med takim pogovorom se pripeljeta v Kranj do gostilnice ‚Na gričku pri Tičku‘. Tam se ustavita in stopita z voza. Pa ko stopi voznik na tla, Smrti ni bilo nikjer več. Izginila je brez sledu, kakor se je bila tudi prikazala staremu Velkavrhu, da sam ni vedel, ne kdaj ne kako.

Voznik dene konje v hlev, jim da jesti, potlej pa stopi v gostilnico, da se malo okrepča.

Bogati oštir ‚Na gričku pri Tičku‘ v Kranju je imel hišo na dva konca in v obeh je bilo polno veselih gostov. V onem koncu hiše proti hlevu se je mudil med njimi tudi gospodar, preljubljeni Tiček, in pridno točil sladko vince iz Gadje peči, žlahtnega bizeljčana in znamenitega jeruzalemčana iz Slovenskih goric. Posebno ta večer je bil prav razigran; pogovarjal se je venomer s prijatelji, zbijal šale, da so se vsi za trebuhe držali, in odzdravljaj zdaj temu, zdaj onemu, ki ga je klical pit.

»Hej, gospod Tiček, še k meni pojdi pit, potlej pa povej, da bodo vsi slišali, kako je bilo zadnjič v Ljubljani, ko sva na cesti na mitnici ukanila iblajtarja,« zavpije zdaj izza omizja v kotu oštirjevih prija-

teljev eden, oče Rožica izpod Šmarjetne gore pri Kranju, tisti, ki ima čebel nič koliko in zadene zajca pri prvem strelu, četudi ga dobro ne vidi, da ga le pes prepodi, kakor pravijo.

»Hola — hej! Oče Rožica nima nič vinca, pa kliče pit! Oštir, vina gor!« pripomni možakar, ki je sedel na desni strani očeta Rožice in srebal vino.

»Žolna, ali si mi ga že mar ves bokal polokal?« zarentači dobrovoljni oče Rožica v neprehrudi jezi in pokliče še eno mero bizeljčana. Brž, ko je posoda z vinom na mizi, nalije oče Rožica polne čaše in zopet zakliče: »No, ljubi naš prijatelj Tiček, zdaj pa le pojdi pit in poglej, koliko imaš prijateljev: polno mehurčkov se je naredilo vrhu vina v kozarcu.«

»He — hej, prijateljev pa dosti! Vsi smo si prijatelji, ali ni res, ljubi gostje?« vzklikne veselo oštir Tiček.

»Tako je, tako je!« gromko zadone klici vsevprek po pivnici, oštir pa govori dalje: »Vsi smo si prijatelji, to stoji; Bog je pa naš najboljši prijatelj, ki nam daje to žlahtno kapljico v naše veselje. Na zdravje nas vseh!«

»Živio, živio!« kličejo veselo gostje, oštir Tiček pa prime kozarec v roko in ogleduje iskro vince pri luči. Tisti, ki je sedel na desnici očeta Rožice in pil ta večer na njegov račun, reče glasno: »Le pijte ga, le pijte, gospod Tiček, kaj bi ga gledali! Oče Rožica ga vam ni nalil čez roko ali pa z levico, kar bi pomenilo razžaljenje, ampak s pravo roko in iz pravega srca, ker smo si prijatelji.«

»O, vem, vem!« izusti oštir prijazno, potlej pa toliko, da si ustna zmoči in položi zopet kozarec na mizo.

»Kaj bi tisto, ta večer ni pokušnje! Izpij, ti rečem, božja kapljica je tol« sili oče Rožica. In ko Tiček res izprazni kozarec na dušek, sili zopet oče Rožica: »No, no, gospod Tiček, ljubi naš prijatelj, zdaj pa le povej, kako je bilo v Ljubljani, ko sva ukanila in opeharila mitničarja.«

»Dej, povej, Tiček, kako je bilo,« silijo vsi gostje.

»Bom pa povedal! Posebnega ne boste nič zvedeli, to vam že naprej povem,« se vda veseli gospod Tiček splošni želji.

»Posebnega nič? Kako da ne! Ves dan smo se takrat smejali s prijatelji v Ljubljani, da so nam solze silile v oči, pa ne bo nič posebnega?« ugovarja oče Rožica. »No, pa le govori, Tiček!«

Kakor bi odrezal, utihnejo gostje in napno ušesa. In Tiček prične: »Dosti prijateljev imava z očetom Rožico v našem mestu, pa tudi v Ljubljani in drugod se jih nama ne manjka. Pravijo, da prijateljevo srce najlaže navežeš nase s kapljico žlahtnega vinca. In take misli sva bila tudi midva z očetom Rožico, preden sva se odpeljala s poštnim vozom v Ljubljano. Zato je pa vsak od naju natočil za svoje ljubljanske prijatelje bariglico bizeljčana.«

»Sam si napolnil obe bariglici, kaj bi tajil? Po tri bokale in pol sta držali,« poseže vmes oče Rožica.

»No, to je pač vse eno, kdo je natočil, a resnica je, da je nesel vsak od naju bariglico dobre kapljice svojim ljubljanskim prijateljem,« pristavi oštir Tiček in potlej nadaljuje: »Prijatelji so pa ovohali, kdaj se pripeljeva s pošto v Ljubljano, in so naju prišli čakati prav pred prelaz čez železnico iz Šiške v prestolico. Tam pa stoji, kakor veste, mitnica. Prijateljem sva pokazala bariglici in takoj so se ju lotili, eni na tej, drugi na drugi strani mitnice. Mitničar je vpil: »Mitnino plačajte, od bokala je toliko in toliko, prej ne boste pili!« Prijatelji so ugovarjali: »Počakajte, da poizkusimo prej, kakšna roba je!« Mitničar je kričal, da ne, prijatelji pa, da da, in tako bi se kmalu vnel prepir. Takrat pa prikoraka po šentviški cesti na mitnico dijak s precejšnjo culo pod pazduho, ki so mu jo doma napolnili z brašnom, da se bo laže učil in da ne bo stradal v Ljubljani. Strogo oko mestnega čuvaja ga zagleda takoj in mitničar zakliče: »Kaj neseš?«

»Kaj vem? Kar so mi mati natrpali v tole culico!«

»Ali si dijak?«

»Seveda sem.«

»Pojdi!«

Mitničar ga je naglo in milostno odpustil, zakaj zagledal je bil Boltarjevo Miciko iz Vodice onostran Šmarne gore, ki se je mahoma prikazala na mitnico z veliko zavezano košaro vrhu glave. Micika je bila videti tako mladostna, da bi ji človek prisodil komaj osemnajst let, pa je bila že pet let omožena in mati dvema stasitima dečkoma. Brž ji zakliče mitničar, ki je sodil, da je Micika še dekle: »Punca, kaj se gunca?« In kaže na košaro vrhu glave.

Micika, jezna, da jo nagovarja mitničar s punco, dá za odgovor: »Vse sorte!«

»Ali je veliko?«

»Saj vidite! Na glavi nesem, to ne bo veliko.«

Najini prijatelji to in onostran mitnice so pili tačas vino, dobrega bizeljčana, in se sladko muzali. Ena bariglica je bila že skoro prazna. Grdo je pogledoval mitničar na vinske bratce, pa tudi na Boltarjevo Miciko iz Vodice in ni vedel, koga bi se prej lotil. Z Miciko, je menda sodil, bo prej gotov kakor z nami, zato je postopal poslej z njo čisto uradno. In vnel se je z rastočo napetostjo in jezo na obeh straneh med njima besedni prepir.

